

Хоміч Т. П.

(г. Мінск, БДПУ імя Максіма Танка)

Чалавек, час, вечнасць у лірыцы Аляксея Пысіна

Адным з першасных сімвалаў для беларускай і ў цэлым еўрапейскай культуры з'яўляецца катэгорыя часу. Яна па-мастацку апрацавана і ў язычніцкіх, і ў хрысціянскіх тэкстах (кола часу, кругаварот жыцця). Натуральна, што кожны таленавіты паэт, які спрабуе асэнсаваць традыцыйныя сімвалы культуры ва ўласнай творчасці, звяртаецца да ўжо генетычна асвоенага, а таму і вечнага вобраза часу.

Час – галоўная філасофская і мастацкая катэгорыя ў паэтычнай канцэпцыі Аляксея Пысіна. Заснавана яна на класічнай, для паэтычнага ўзросту 60 – 70-х гг. XX стагоддзя, трыядзе: мінулае – сённяшняе – будучае. Разам з тым, А. Пысін ярка, паслядоўна, па-мастацку арыгінальна звяртаецца да катэгорыі часу, і яго лірыка вылучаецца сярод творчасці паэтаў-сучаснікаў, такіх як Аркадзь Куляшоў, Сяргей Дзяргай, Сцяпан Гаўрусеў і інш.

Характэрная рыса мастацкага часу ў лірыцы А. Пысіна – яго рухомасць, што магчыма дзякуючы памяці, якая вядзе ад сённяшняга дня да мінулага: у ваенную маладосць, у вясковае маленства, у гістарычнае мінулае. “Трэюцца ў тваіх кішэнях, памяць, дзве далоні, што глядзяць назад” (4, с. 141), – гэтыя радкі А. Пысіна нібы задаюць накірунак руху ў часе – “назад”. Адначасова поле ўплыву памяці ў паэтычным свеце распаўсюджваецца і наперад, у будучыню. Рух у часе, паводле А. Пысіна, гэта не проста рыса накіраваная ў былое, а спіраль, у кожным вітку якой мінулае наплывае на сённяшняе і будучае, нават паўтараецца ў сённяшнім і будучым на новым якасным узроўні.

У творчасці паэта гэтую філасофскую мадэль выдатна ілюструе мастацкі вобраз “гадавыя кругі”, які настойліва паўтараецца з верша ў верш. У схільнага да анімістычных уяўленняў А. Пысіна гэты вобраз узнікае як параўнанне спіральнага руху ў часе з “летапісам” дрэва, што час “адбівае” на пні ў

выглядзе “кругоў” (4, с. 28), і ўвогуле з кругавым працэсам росту дрэва: “Дубоў жывыя каруселі // Ідуць па кругу. // Жалуды // Зрываюцца, як небажаты, // Ўзрываюцца, каб прарасці” (4, с. 186). Аналагічна: рэальнае мінулае чалавека (а ў ім захавана, “і ўсё, што адвеку, і ўсё, што належыць не мне аднаму” (4, с. 237) – вопыт і мудрасць продкаў), паводле А. Пысіна, не знікае бяследна, а накіравана ў будучыню, у “свет неспазнаны”.

Мінулае ў паэта звязваецца непасрэдна з будучым, а “сёння”, пры ўсёй яго важнасці, нібыта адсутнічае: “...Ніткаю дарогі, што прайшоў... з будучым мінулае сшываю” (4, с. 301). Сённяшні дзень у А. Пысіна пралятае “з іскрамётнай хуткасцю свяціл”, ён, як “струмень быстраечны”, амаль незаўважны ў спіралі быцця. Такая сувязь часоў відавочна не толькі на канцэптуальным, але і на мастацкім узроўні. Парушэнне часовай храналогіі, адвольнае перамяшчэнне лірычнага героя ў часе – гэтыя паэтычныя прыёмы нагадваюць кінематаграфічны прынцып злучэння часоў. Невыпадкова ў А. Пысіна нарадзілася мастацкае параўнанне: “Жыццё маё ў двухколёрным свячэнні, Як доўгі фільм. Я – аўтар і глядач” (4, с. 184).

У вершы “Палім мы маршанскую махорку...” лірычны герой з мінулага, якое перададзена цяперашчай і будучай формамі дзеяслова, пераносіцца ў будучае і вяртаецца ў сённяшні дзень:

Палім мы маршанскую махорку,
Бачым мы Дняпроўскую граду.
Будзе сёння бой. На тым узгорку,
Можа я таксама упаду...
...Нас напэўна ў свеце не забудуць,
Успомняць, што на свеце мы жылі.
...Я гляджу на даўняе курганне,
На траву, на рыжых мурашоў.
Ведайце: калі мяне не стане –
Я ў сваю дывізію пайшоў. (4, с. 180 – 181)

Часавыя адрэзкі пераплятаюцца, і рэальны час, у якім жыве лірычны герой, раствараецца ў вечнасці, бо сам чалавек адыходзіць у вечнасць: “...калі мяне не стане – Я ў сваю дывізію пайшоў.”

Катэгорыя вечнасці займае асаблівае месца ў творчасці А. Пысіна. Паэт рэдка дзяліўся сваімі філасофскімі думкамі (рэдка – па прычыне прыроднай сціпласці і маўклінасці), але захавалася наступнае прызнанне: “Адчуў аднойчы галаўны боль, калі пачаў думаць пра бясконцасці Сусвету. Пагадзіўся на тым, што калі і ёсць канец, ды што ж за тым канцом? Так, няма канца” (3, с. 5). Гэтае адкрыццё дае магчымасць сцвярджаць, што вечнасць для паэта набывае рысы касмічнай прасторы. Многія зямныя з’явы А. Пысін з’яўрае вечнасцю. Для яго лірыкі натуральна, калі сярод цеснаты зямнога раптам узнікае адчуванне шырынi і адкрытасці. “Акоп на шматочку планеты”, “цэлы свет у стозе траў”, “стрыжы”, што “пад самы космас паляцелі”, “балота – і свет і сусвет”, “муравей”, які “ношу ў трыста пудоў лазалок”, -- усе гэтыя “малюнкавыя” вобразы ёсць прыкмета маштабнасці паэтычнай думкі мастака, выйсце душы лірычнага героя з рэальнай прасторы і часу.

Праз прызму вечнасці А. Пысін прапускае ўсё самае істотнае, што адбываецца ў рэальным часе: змена пакаленняў чалавецтва, развіццё прыроды, жыццё і смерць. Мастак уяўляе жыццё згодна міфалагічным традыцыям – як адвечны кругаворот “нараджэнне – смерць – нараджэнне”. Смерць у паэтычным свеце А. Пысіна змяняецца новым жыццём: чалавек перанараджаецца ў птушку, траву, кветку. Гэта не проста прыгожая метафара, падобную якой можна сустрэць, напрыклад у паэзіі А. Куляшова, М. Танка, С. Гаўрусёва, але паэтычнае засваенне старажытных законаў рэінкарнацыі, якая ўвасабляе ідэю вечнасці быцця. Рэінкарнацыйныя ўяўленні продкаў – гэта галоўнае, што лягло ў аснову мастацкай ідэі кругавароту жыцця ў лірыцы А. Пысіна.

Увагу паэта прыцягвае магчымасць чалавека спазнаць вечнасць у будзённым жыцці. Адкрыццё “бясконцасцей Сусвету” ў А. Пысіна – гэта прарыў чалавечай свядомасці ў сферы іррэальнага, духоўны пад’ём асобы, які

адбываецца ў межах аднаго імгнення. У вершах мастака імгненнае і вечнае суадносяцца дыялектычна: “міг” належыць вечнасці, з’яўляецца яе элементам і ў кожным такім імгненні можа быць адлюстравана вечнасць.

Калі прыходзіць гэтае “незвычайнае” імгненне? У сувязі з чым? Як доўга яно працягваецца? Часцей за ўсё пазнанне вечнасці ў творах А. Пысіна магчыма ў момант адчування чалавекам наймацнейшага адзінства з прыродай:

...Так пружка маё і лясное
Сплялося ў прыціхлай душы...
...Ўжо іншую бачу зямлю,
І неба, і ўсё наваколле.
Сэнс вечнасці, пах яе, колер
Без думак і слоў пазнаю. (4, с. 264 – 265)

Прырода займае выключна важнае месца ў лірыцы А. Пысіна. Яна сама часта набывае значэнне вечнасці. Пэры адзяляе яе магчымасцю адвечнага стваральніка ў рэальным свеце: “Прырода – скульптар. Вечна лепіць...” (4, с. 157). Яшчэ часцей А. Пысін выкарыстоўвае вобразы прыроды ў так званых метафарах вечнасці, галоўнымі з іх – дуб, пчала, жыта – бяруць вытокі з міфалагічнай сімволікі.

Яшчэ адно імгненне адкрыцця вечнасці адбываецца ў час далучэння чалавека да мастацтва, музыкі. А. Пысін, які, па ўспамінах дачкі, вельмі любіў слухаць царкоўныя песнапенні, у адным з вершаў піша: “...Ў мелодыі... І высь і даль, жыцця кругаварот” (4, с. 143). Музыка аргана адрывае лірычнага героя ад “абыдзённасці”, і настае тое імгненне, калі “чуеш вечнасці гулкай баладу, Дум няздзейсненых чуеш палёт” (4, с. 144).

А ўрэшце момант азарэння не патрабуе спецыяльных умоў і магчымы ў любую хвіліну жыцця. Менавіта з гэтай прычыны ў лірыцы А. Пысіна імгненне мае вялікую каштоўнасць. Таму яго пакідаюць байцы цяжка параненаму сябру, хоць той і просіць “даць яму забвення – хутчэйшай смерці”. Але: “Няхай дабудзе ён сваё імгненне // На гэтым свеце. // Магчыма небывалае штось спее, //

Каб стаць адказам...” (4, с. 204). У вершах, дзе размова ідзе непасрэдна пра ваенныя падзеі мінулага, а не толькі пра той след, што вайна пакінула ў чалавечым жыцці, паэт часта звяртаецца да паняцця “міг”: “І кожны новы міг – не невідзімка, // І кожны міг – на ўліку страявым. // І гэтакі час, што лішняя затрымка // Мне пагражае лёсам тылавым” (4, с. 164). У крытычных абставінах вайны кожная секунда можа быць вырашальнай у чалавечым лёсе.

А. Пысін не імкнецца спыніць імгненне, ні штодзённае, ні напоўненае адчуваннем вечнасці. Наадварот, “няўлоўнае”, яно надае хуткасць часавай плыні, і незаўважна, секунда за секундай змяняюцца цэлыя стагоддзі: “Пясчынка мільгнула – імгненне // Ёй сваёй незалежнай красе... // Цярушацца часу барханы – // Секунды... стагоддзі... вякі” (4, с. 349). Бясконца колькасць імгненняў! Але пры той важнасці, якую надае А. Пысін кожнаму з іх, проста немагчыма, каб яны прабягалі бессэнсоўна. Іх духоўная і фізічная напоўненасць уплывае на будучае наступных пакаленняў. Паэт параўноўвае “міг” жыцця з зернем, “з якога калоссе расце”. Ад асобнага чалавека і ўсяго чалавецтва ў цэлым залежыць, якія “ўсходы”, дасць гэтае насенне, якімі будуць нашчадкі.

У літаратуразнаўстве ўжо склалася ўстойлівае меркаванне: пераемнасць пакаленняў у лірыцы А. Пысіна – гэта адна з формаў выражэння мастацкага часу (1, 2, 3, 5). У трывалай сувязі пакаленняў увасоблена не менш моцная сувязь часоў: мінулага, цяперашняга, будучага. “Вярбовы мост”, які паэт пракладае ад продкаў да нашчадкаў, гэта няспешны шлях у вечнасць для ўсяго чалавецтва.

Пысінская катэгорыя вечнасці ў дачыненні да чалавечага роду набывае новыя якасныя характарыстыкі. Яна губляе метафізічныя рысы і выяўляецца як неўміручасць культуры, мовы, як несмяротнасць чалавецтва. Калі асоба здольна прарвацца ў “бяскончасці Сусвету” ў адно імгненне, то чалавечы род спазнае вечнасць паступова, ўбіраючы ў сябе вопыт продкаў і удасканалючы мараль з кожным новым пакаленнем. Адкрыўшы для сябе гэтую “тайную адгадку” быцця, паэт звяртаецца да нашчадкаў, блізкіх і далёкіх,

з заветаў: “Жні, нашчадак, жні, Касой касі, Толькі здуру не тапчы нагамі” (4, с. 268), “не пакідай” мовы, што дала маці “як спадчыну і завет”, не падмяняй “пласцінкай даўгавечнай” песню, што спявалі бабулі.

Такім чынам, вечнасць у лірыцы А. Пысіна шматаблічная, яна то набліжаецца да рэальнага часу, дзе жыве чалавек, то аддаляецца ў касмічныя прасторы. У творах паэта няма безжыццёвай пустэчы, “ракавой бездані” – вечнасць умяшчае ў сабе свет пераўвасобіўшыхся душ і хуткаплынныя імгненні, космас і прыроду, лёс чалавецтва і яго культуры. Яна напоўнена рухам, як і рэальны час.

Своеасаблівае метаду ўвасаблення катэгорыі часу ў лірыцы А. Пысіна заключаецца ў тым, што паэт размяжоўвае паняцці час і вечнасць, калі надае часу значэнне рэальнага, будзённага, а вечнасці – ірэальнага. Але неадзельныя адзін ад аднаго па сваёй прыродзе, гэтыя паняцці перасякаюцца, і вечнасць убірае ў сябе праявы рэальнага часу, надаючы цэльнасць і завершанасць усяму існуючаму ў Сусвеце.

Літаратура

1. Бечык В. Права салдата і сейбіта // Бечык В. Свет жывы і блізкі. – Мн., 1974.
2. Бярозкін Р. Лірыка сейбіта і салдата // Бярозкін Р. Паэзія – маё жыццё: Літ.-крытыч. Арт. – Мн., 1989.
3. Гарэлік Л. М. Аляксей Пысін: Нарыс жыцця і творчасці. Мн., 1981.
4. Пысін А. Збор твораў: У 2 т. – Мн., 1989. Т. 1.
5. Шпакоўскі Я. Часоў былых і новых сувязь // Шпакоўскі Я. Узрушанасць: Артыкулы пра сучасную бел. паэзію. – Мн., 1978.